

Nr 17.

Utlåtande i anledning av väckt motion angående utsträckt tillämpning av den till arbetsrätten hörande skyddslagstiftningen.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 43, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Christenson* i Malmö hemställt, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidtagande av sådana åtgärder, att även vid tillämpningen av den till arbetsrätten hörande skyddslagstiftningen — särskilt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, semesterlagen samt 17 kap. 4 § handelsbalken — den skall anses som arbetstagare som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren».

Beträffande de skäl, som åberopats till stöd för detta yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen ha i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver yttranden inhämtats från socialstyrelsen samt, såvitt motionen angår lagen om försäkring för olycksfall i arbete, från socialvårdskommittén och, i vad motionen avser lagen om semester, från arbetstidsutredningen. På begäran av utskottet ha yttranden därjämte avgivits av Stockholms handelskammare, Svenska arbetsgivareföreningen, Sveriges skogsägareförbund, Landsorganisationen i Sverige och Tjänstemännens centralorganisation. Vidare har Riksförbundet landsbygdens folk beretts tillfälle yttra sig över motionen; yttrande från detta förbund har dock ej inkommit.

Gällande rätt.

Att handelsagenter, provisionsresande och vissa andra jämförliga yrkesutövare även i sådana fall, då de intaga en mera beroende ställning gentemot sina huvudmän, icke befunnits äga rätt till åtskilliga sociala förmåner, som tillkomma arbetstagare, beror ytterst därpå, att nämnda yrkesutövare ansetts vara självständiga företagare.

Beteckningen arbetare eller arbetstagare har brukats i en mångfald lagar, särskilt givetvis på sociallagstiftningens område. Ett närmare angivande av begreppets innebörd förekommer emellertid endast i några få lagar. Arbetstagarbegreppet har icke fullt samma innebörd i de olika lagarna av ifrågavarande slag. Till att börja med märkes att i en del av lagarna vissa av-

vikelser från vad som eljest skolat gälla gjorts i själva lagtexten. I flera lagar ha sålunda vissa grupper arbetstagare undantagits från lagarnas tillämpning. Exempel finnas även på en i lagtexten gjord utvidgning av det däri angivna begreppet.

Vidare är att märka att begreppet arbetare eller arbetstagare i och för sig tolkats på ett något skiftande sätt av de olika myndigheter som haft att tillämpa de särskilda lagarna. Att så blivit fallet synes i viss mån sammanhän- ga med att det i vårt land icke finnes någon allmän lagstiftning som reglerar arbetsavtalet. Myndigheterna ha ofta icke heller haft någon säk- rare ledning av tillgängliga lagmotiv för tolkningen av arbetstagarbegreppet.

Till en början skall lämnas en kort redogörelse för räckvidden i nu ifråga- varande hänseende av de viktigaste av de lagar, som åsyftas i motionen.

Lagen om semester den 29 juni 1945 äger tillämpning å arbetstagare i all- män eller enskild tjänst med undantag av sådana arbetstagare hos staten, för vilka gälla särskilda föreskrifter rörande semester. Från lagens tillämp- ning är ock undantagen arbetstagare, som är medlem av arbetsgivarens familj eller som avlönas uteslutande genom andel i vinst. Enligt vad som framgår av förarbetena till denna lag skola de begrepp och regler, vilka gälla inom den allmänna civilrätten, vara avgörande för gränsdragningen mellan arbetstagare och självständig företagare.

Enligt *17 kap. 4 § handelsbalken* äga betjänter och tjänstehjon förmåns- rätt i arbetsgivarens konkurs för dem tillkommande lön för sista året; sam- ma förmånsrätt gäller för annan arbetares dagspenning eller avlöning, där den ej stått inne längre än sex månader efter förfallodagen. Vid tillämp- ning av detta lagrum torde anknytning närmast ske till det å allmänna ci- vilrättsliga grundsatser fotade arbetstagarbegreppet.

Lagen om arbetstidens begränsning den 16 maj 1930 föreskriver, att vid tillämpning av lagen såsom arbetare ej skall räknas bl. a. medlem av ar- betsgivarens familj, verkmästare eller annan befattningshavare i överord- nad ställning samt ritare, bokhållare eller därmed jämställd person. Ge- nom stadganden i lagen undantagas från dess tillämpning vidare vissa for- mer av arbete, såsom sådant, vilket utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande, samt sådant arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider. Enligt lagen åligger det arbetarskyddsstyrelsen, före den 1 januari 1949 arbetsrå- det, att avgöra, huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Enligt *lagen om försäkring för olycksfall i arbete* den 17 juni 1916 förstås i denna lag med arbetare envar, som mot avlöning användes till arbete för annans räkning utan att i förhållande till honom vara att anse såsom själv- ständig företagare, så ock envar, som för vinnande av yrkesutbildning utan avlöning utför dylikt arbete. På grund av uttryckligt stadgande anses icke såsom arbetare enligt lagen bl. a. den, som utför arbetet i sitt hem eller

å arbetsställe, som av honom bestämmes. Vid lagens tillämpning ha åtskilliga yrkesidkare, som enligt strikt civilrättsliga grundsatser närmast skulle vara att anse såsom företagare, behandlats såsom arbetare enligt lagen.

I *lagen om arbetarskydd* den 29 juni 1912 utsåges, att med arbetare i lagen förstås envar, som utför arbete för annans räkning utan att i förhållande till denne vara att anse såsom självständig företagare. Från lagens tillämpning är dock undantaget bl. a. arbete, som utföres i arbetstagarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. Vid tillämpningen av denna lag torde arbetstagarbegreppet i stor utsträckning ha fått samma omfattning som vid tillämpningen av olycksfallsförsäkringslagen.

Arbetarskyddslagen den 3 januari 1949, som träder i kraft den 1 juli 1949 och genom vilken lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912 upphäves, innebär i skilda hänseenden utvidgningar av tillämpningsområdet, men utvidgningarna synas icke beröra de beroende uppdragstagarna.

Lagen om förenings- och förhandlingsrätt den 11 september 1936, *lagen om medling i arbetstvister* den 28 maj 1920, *lagen om kollektivavtal* den 22 juni 1928 och *lagen om arbetsdomstol* den 22 juni 1928 innehöllo ursprungligen ej någon definition å arbetstagarbegreppet. Genom lagändringar 1945 infördes emellertid i dessa lagar det stadgandet, att vid tillämpningen av respektive lag skall såsom arbetare, såvitt angår lagen om förenings- och förhandlingsrätt såsom arbetstagare, anses även den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetares, såvitt gäller lagen om förenings- och förhandlingsrätt en arbetstages, till arbetsgivaren.

Historik.

1945 års ändringar i arbetsfredslagstiftningen.

Förslag till ovannämnda 1945 genomförda ändringar i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, lagen om medling i arbetstvister, lagen om kollektivavtal och lagen om arbetsdomstol förelades 1945 års riksdag av Kungl. Maj:t genom proposition nr 88. Propositionen byggde på en av socialstyrelsen gjord utredning, som styrelsen överlämnat med skrivelse den 15 maj 1944. Utredningen hade verkställts på Kungl. Maj:ts uppdrag. Den 29 augusti 1941 hade nämligen Kungl. Maj:t uppdragit åt socialstyrelsen att verkställa utredning av spørsmålet om erforderliga åtgärder för ernående av rättslig likställighet i olika hänseenden mellan handelsagenter och sådana handelsresande, som avses i 87 § kommissionslagen, å ena, samt arbetstagare, å andra sidan, ävensom att till Kungl. Maj:t avgiva de förslag, till vilka utredningen kunde giva anledning. Vidare hade den 29 februari 1944, för att tagas i övervägande vid uppdragets fullgörande, till socialstyrelsen överlämnats en av föreningen Sveriges aktiva handelsresande till Kungl.

Maj:t ingiven framställning om viss reglering av handelsresandenas semesterrättsliga förhållanden.

Socialstyrelsen förklarade i sin utredning den 15 maj 1944, att styrelsen ansåge, att det i första hand ålåg styrelsen att överväga, huruvida önskemålet att tillförsäkra handelsagenter och sådana handelsresande, som avsåges i 87 § kommissionslagen, rättslig likställighet i olika hänseenden med arbetstagare skäligen borde och lämpligen kunde tillgodoses genom lagstiftning. Styrelsen ansåge sig böra ägna uppmärksamhet även åt andra uppdragstagare än handelsagenter och handelsresande. Utan att göra gällande att densamma kunde göra anspråk på fullständighet upptog styrelsen i en uppräknig de yrkesgrupper, som skulle kunna komma i åtanke i ifrågavarande avseende. Uppräkningen har följande lydelse:

1) Handelsagenter samt sådana handelsresande och platsförsäljare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst. Hit höra bensinstationsföreståndare samt försäljare av jordbruksmaskiner, symaskiner, dammsugare, golvbönare, radioapparater, böcker m. m.

2) Försäkringsagenter, annonsombud och inkasserare, som icke äro anställda i huvudmannens tjänst.

3) Vissa utkörare av bröd, charkuterivaror, läskedrycker m. m., som använda egna hästar eller egna bilar.

4) S. k. smååkare, d. v. s. häst- eller lastbilägare, som själva verkställa körslor för byggen, väg- och gatuarbeten m. m.

5) Småbrukare m. fl., som med egna hästar eller bilar verkställa skogs-körslor eller körslor för vägarbeten.

6) Underentreprenörer vid vissa byggnads-, diknings- och vägarbeten.

7) Stenhuggare, som verkställa uttagning av sten i egna eller av dem själva arrenderade berg.

8) Restaurangmusiker (kapellmästare med eget kapell).

Vidkommande principspörsmålet om rättslig likställighet mellan arbetstagare och vissa uppdragstagare anförde socialstyrelsen bland annat följande:

Ett tillgode-seende av den i utredningsuppdraget åsyftade rättsliga likställigheten skulle i större eller mindre omfattning utsträcka den socialpolitiska lagstiftningens tillämpning till att avse jämväl beroende uppdragstagare, vilka juridiskt sett icke kunna betraktas som arbetstagare. Huruvida bärande skäl förefinnas för en dylik utsträckning torde icke med hänsyn till de olika lagarnas skilda syften låta sig generellt bedöma. För att träffa avgörande i detta avseende synes man vara nödsakad att pröva varje särskild lag.

Socialstyrelsen undersökte därefter huruvida arbetstagarbegreppet borde utvidgas i vad avsåge särskilt angivna lagar av socialpolitisk innebörd.

Därvid fann socialstyrelsen skäl föreligga att lagen om förenings- och förhandlingsrätt, lagen om medling i arbetstvisiter, lagen om kollektivavtal och lagen om arbetsdomstol utvidgades att omfatta även uppdragstagare i de fall, då uppdragstagarna intoge en så beroende ställning gentemot uppdragsgivarna, att för-

hållandet mellan parterna vore väsentligen likartat med förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Beträffande lagen om försäkring för olycksfall i arbete och lagen om försäkring för vissa yrkessjukdomar framhöll socialstyrelsen, att lagarna byggde på den grundtanken, att en arbetsgivare skulle svara för att arbetet bedreves på sådant sätt, att hans arbetare ej utsattes för fara att träffas av olycksfall eller yrkessjukdom. Lagarna hade icke gjorts tillämpliga å arbetare, som utförde arbetet i sitt hem eller å arbetsställe, som av dem bestämdes. Då sådana arbetare ej vore försäkrade mot olycksfall i arbete och yrkessjukdom, kunde det tydligen icke heller ifrågakomma att tillerkänna uppdragstagare, som arbetade under självvalda förhållanden, någon ersättning enligt nämnda lagar.

Även lagen den 17 juni 1938 om semester, som upphävdes genom ovannämnda lag den 29 juni 1945 i samma ämne och som i fråga om tillämpningsområdet beträffande uppdragstagarna överensstämde med 1945 års lag, blev föremål för socialstyrelsens uppmärksamhet. Styrelsen framhöll, att vissa sociala skäl talade för att de beroende uppdragstagarna tillerkändes semesterrätt. Dessa uppdragstagare utförde emellertid i flertalet fall sitt arbete under sådana förhållanden, att det ej kunde anses tillkomma uppdragsgivarna att vaka över arbetets anordnande. Därest semesterlagen skulle göras tillämplig å sådana uppdragstagare, skulle dessa således i allmänhet endast erhålla semesterlön. Det torde icke vara lämpligt att i detta sammanhang taga ställning till principfrågan om utsträckning av semesterrätten till ytterligare områden, inom vilka den medgivna rätten skulle få allenast ekonomisk betydelse. Med hänsyn härtill syntes en utvidgning av semesterrätten till ifrågavarande uppdragstagare tillsvidare böra anstå. Styrelsen framhöll vidare, att det till stor del måste bli en skälighetsprövning, när det gällde att avgöra, vilka uppdragstagare som på grund av sin beroende ställning borde likställas med arbetstagare. Gränserna mellan semesterberättigade och icke semesterberättigade uppdragstagare skulle därigenom bli svävande. Frånvaron av skarpa gränser skulle leda till ett stort antal tvister. Styrelsen framhöll slutligen följande:

Det bör vidare framhållas, att det kunde bli vissa svårigheter att undvika dualism mellan de allmänna domstolarna och arbetsdomstolen, om semesterrätten gjordes beroende av en skälighetsprövning, som skulle göras av flera myndigheter.

Vid ett vägande av skälen för och emot en utsträckning av den lagstadgade semesterrätten till att även omfatta beroende uppdragstagare finner socialstyrelsen, att så starka skäl tala emot en sådan utsträckning, att det icke för närvarande bör ifrågakomma att giva beroende uppdragstagare lagstadgad rätt till semester. Det synes tills vidare böra överlämnas åt parterna att genom sina organisationer söka nå fram till en lösning av spörsmålet. En sådan lösning förhandlingsvägen underlättas, om de beroende uppdragstagarnas organisationer tillerkännas förenings- och förhandlingsrätt i enlighet med socialstyrelsens förslag.

I fråga om 17 k a p. 4 § handelsbalken anförde socialstyrelsen:

De borgenärer, som åtnjuta förmånsrätt enligt handelsbalken 17:4, erhålla vid konkurs betalning före nästan alla andra fordringsägare. En utsträckning av denna förmånsrätt till nya grupper borgenärer kunde därför få betänkliga konsekvenser. Den skulle leda till en försämring av rättsläget för övriga fordringsägare, bland annat samtliga in-teckningshavare.

Förmånsrätten enligt handelsbalken 17:4 är en tyst förmånsrätt. Dess förhandenvaro i ett enskilt fall blir icke synlig för tredje man genom någon registreringsåtgärd eller genom någon överföring av besittningen till den egendom, vari förmånsrätten kan göras gällande. En sådan besittningsöverföring vore för övrigt otänkbar, då förmånsrätten gäller i all gäldenärens egendom. Med hänsyn till rättssäkerheten inom kreditlivet är det önskvärt, att antalet tysta förmånsrätter begränsas i görligaste mån. Detta gäller framför allt förmånsrätterna enligt handelsbalken 17:4 med deras synnerligen goda plats i förmånsrättsordningen.

Därest vissa uppdragstagare skulle komma i åtnjutande av förmånsrätt enligt handelsbalken 17:4, skulle det till stor del bliva beroende på en skälighetsprövning, vilka uppdragstagare som skulle få denna privilegierade ställning. Skälighetsprövningen skulle innebära, att ett nytt osäkerhetsmoment infördes på kreditlivets område. Detta synes icke vara lämpligt.

Den sociala och ekonomiska ställning, som beroende uppdragstagare intaga, är visserligen ofta svag, men detta kan icke åberopas som ett avgörande skäl för att de skola tillerkännas förmånsrätt. Då skulle även andra borgenärer på samma sociala och ekonomiska plan, t. ex. vissa leverantörer, med lika rätt kunna kräva förmånsrätt för sina fordringar. Något sådant har dock aldrig ifrågasatts.

De anförda skälen talade enligt socialstyrelsens åsikt så starkt emot en utvidgning av förmånsrätten enligt 17 kap. 4 § handelsbalken, att styrelsen icke ansåge sig kunna föreslå att beroende uppdragstagare tillerkändes sådan förmånsrätt.

I propositionen framhöll *föredragande departementschefen, statsrådet Möller*, inledningsvis, att begreppet arbetstagare (arbetare) icke vore entydigt i svensk rätt. Redan i texten till olika lagar, avseende arbetsrätten eller vad därmed sammanhängde, hade arbetstagarbegreppet, i den mån det närmare definierats, icke sällan erhållit en skiftande bestämning, i det att under detsamma hänförts eller därifrån uteslutits en eller flera kategorier. Vad som i här förevarande avseende tilldroge sig särskilt intresse vore att gränsdragningen mellan begreppen arbetstagare och självständiga företagare icke genomförts likformigt inom olika lagstiftningsområden. Det närmare uppdragandet av sistnämnda skiljelinje hade verkställts av de domstolar och andra myndigheter som haft att tillämpa de särskilda lagarna. Myndigheterna hade därvid i allmänhet icke ägt någon säkrare grund för bedömningen av begreppen i tillgängliga lagmotiv. Praxis utvisade att myndigheterna som regel varit benägna att giva arbetstagarbegreppet en vidare innebörd allteftersom lagstiftningen i fråga haft ett starkare betonat socialt syfte.

Efter att hava framhållit, att vid tillämpningen av arbetsfredslagstiftningen socialstyrelsen tidigare givit arbetstagarbegreppet en tämligen vidsträckt innebörd men att styrelsen senare i anslutning till vissa avgöranden av arbetsdomstolen utgått från ett arbetstagarbegrepp av snävare omfattning, anförde statsrådet Möller:

Ur de synpunkter, som ligga till grund för arbetsfredslagstiftningen, synes det likväl icke vara nödigt att densamma begränsas till att omfatta endast arbetstagare i strängt civilrättslig mening. Då det ekonomiska livet i allmänhet torde vara bäst betjänt av att intressekonflikter lösas förhandlings- eller förlikningsvägen, torde det tvärtom vara ur samhällelig synpunkt angeläget, att denna fredsbefrämjande lagstiftning spänner över ett något vidare område. Jag finner det därför lämpligt att sådana grupper av uppdragstagare, som i realiteten gentemot sina huvudmän intaga en beroendeställning av samma art som de egentliga arbetstagarnas, erhålla lagligt skyddad förerings- och förhandlingsrätt samt att arbetsfredslagstiftningen jämväl i övrigt göres tillämplig på dem. Därigenom komma också dessa uppdragstagare att, såsom det synes välbehövt, få ökade möjligheter att organisationsvägen hävda sina intressen vid uppgörelser om löne- och arbetsvillkor.

För ernående av detta resultat synas lagstiftningsåtgärder vara erforderliga.

I anslutning härtill upptogs i propositionen förslag till ändringar i de till arbetsfredslagstiftningen hörande lagarna av innebörd att dessa utsträcktes att omfatta även den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren.

I propositionen upptog statsrådet Möller till övervägande även spørsmålet om utvidgning av tillämpningsområdet av övriga av socialstyrelsen i dess utredning berörda lagar. Statsrådet Möller anförde därutinnan, att han utan att i princip ställa sig avvisande mot en sådan utvidgning, vilken närmast skulle avse arbetstagarbegreppet enligt olycksfallsförsäkringslagen, semesterlagen och 17 kap. 4 § handelsbalken, likväl ansåge att utvidgningen icke för det dåvarande borde äga rum.

Såsom skäl för detta ståndpunktstagande beträffande olycksfallsförsäkringslagen anförde statsrådet Möller, att denna lag, vilken vore under överarbetning, redan enligt praxis omslöte stora grupper av de ifrågavarande uppdragstagarna.

I fråga om semesterlagen anförde statsrådet Möller:

Vad semesterlagen beträffar har man — i viss mån i anslutning till uttalanden därom i den proposition vari förslaget till nämnda lag framlades — ansett sig höra nära anknyta till det i enlighet med allmänna civilrättsliga regler utformade arbetstagarbegreppet. Socialstyrelsen har vid sin utredning funnit, att en legal utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde i nu förevarande avseende icke bör äga rum. Samma ståndpunkt har intagits av 1942 års semesterkommitté, som emellertid ifrågasätter om icke utvecklingen numera gått därhän att arbetstagarbegreppet kan anses äga en något vidare omfattning än praxis för närvarande ger detsamma. Kommittén understryker i samband härmed vikten av att prövningen av frågan, huruvida någon är att anse såsom arbetstagare, sker med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter och att alltför stor betydelse ej tillerkännes något visst eller några vissa avtalsmoment. Där skriftlig överenskommelse föreläge, borde ej beteckningen eller ordalagen i och för sig få vara avgörande, utan särskild vikt borde tillmätas avsikten med överenskommelsen och det sätt på vilket denna tillämpades.

Jag vill uttala min anslutning till den mening i fråga om tillämpningen av semesterlagen, varåt semesterkommittén sålunda givit uttryck. I samband

härmed vill jag även understryka att utvidgningen av arbetstagarbegreppet inom arbetsfredslagstiftningen torde komma att föra med sig att det blir lättare för de yrkesutövarne varom här är fråga att vinna gehör för sina berättigade krav på semester; dessa komma nämligen att erhålla ökad tyngd då de framställas förhandlingsvägen genom vederbörandes organisationer. Sedan erfarenheterna från den kommande tiden inhämtats bör, därest det visar sig erforderligt, frågan om lagstiftningsåtgärd på detta område ånyo upptagas.

Beträffande 17 kap. 4 § handelsbalken androg statsrådet Möller:

Vad slutligen beträffar spörsmålet om beredande av förmånsrätt i konkurs enligt 17 kap. 4 § handelsbalken för de beroende uppdragstagarnas lönefordringar vill jag omnämna att, enligt vad jag inhämtat, det frågekomplex som innefattas i 17 kap. 4 § handelsbalken är föremål för utredning inom justitiedepartementet. Utredningen har föranletts bl. a. av de i riksdagens skrivelser nr 287/1935 och 96/1938 berörda problemen om skyddet för byggnadsarbetarnas lönefordringar. Vid utredningen torde även det här föreliggande spörsmålet bli föremål för uppmärksamhet. Då jag, såsom nyss nämnts, ej anser mig böra förorda någon lagändring härvidlag i nu förevarande sammanhang, kan jag emellertid icke underlåta att påpeka att ej heller det å allmänna civilrättsliga grundsatser fotade arbetstagarbegreppet — till vilket domstolarna närmast torde anknyta vid tillämpningen av berörda lagrum — kan antagas vara för alla tider till sitt innehåll fixerat; jämväl nämnda begrepp torde kunna förändras, bland annat under inflytande av den sociala och samhällsekonomiska utvecklingen.

I anledning av propositionen väcktes en motion, nr II: 474 av herr von Friesen m. fl., i vilken yrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om vidtagande av sådana åtgärder att även vid tillämpningen av semesterlagen den skall anses som arbetstagar vilken, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren.

Propositionen behandlades av andra lagutskottet, vilket i sitt överensamma avgivna utlåtande, nr 27, hemställde, att riksdagen måtte bifalla propositionen samt att motionen II: 474 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. I motiveringen till denna hemställan anförde utskottet efter att ha redogjort för yrkandet i motionen bland annat följande:

Givetvis är det ur social synpunkt önskvärt, att jämväl de yrkesgrupper som här avses erhålla rätt till semester. Att nu taga slutlig ståndpunkt till frågan, huruvida utvidgningen av arbetstagarbegreppet bör äga rum i lagar utanför det väl avgränsade rättsområde som arbetsfredslagstiftningen utgör torde dock icke vara tillrådligt. Såsom ovan framhållits är gränsen mellan beroende uppdragstagare och självständiga företagare flytande. Gränsdragningen måste i väsentlig mån bli beroende av en skälighetsprövning. Inom arbetsfredslagstiftningen, där de stridiga intressena huvudsakligen företrädas av vederbörande organisationer, blir denna gränsdragning av mindre betydelse. Om utvidgningen av arbetstagarbegreppet nu införes jämväl i semesterlagen, som reglerar förhållandet mellan enskilda parter, skulle såsom 1942 års semesterkommitté anført ovissheten om

tolkningen av begreppet beroende uppdragstagare lätt komma att föranleda tvistigheter. Skälighetsprövningen kan leda till en oenhetlig rättstillämpning, särskilt som mål angående tillämpningen av semesterlagen handläggas såväl av de allmänna domstolarna som av arbetsdomstolen. Av nu anförda skäl anser utskottet, att erfarenheterna rörande tillämpningen av den genom propositionen föreslagna lagstiftningen böra avvaktas, innan åtgärder för lagändring i motionens syfte vidtagas.

Ehuru utskottet sålunda icke kan tillstyrka motionen, förutsätter likväl utskottet, att Kungl. Maj:t ägnar fortsatt uppmärksamhet åt förevarande spörsmål och, i den mån omständigheterna giva anledning därtill, tager under förnyad omprövning, huruvida ändring av semesterlagen i antydd riktning bör komma till stånd. Jämväl frågan, huruvida utvidgningen av arbetstagarbegreppet, såsom ifrågasatts under förarbetena till propositionen, i övrigt bör genomföras utom området för arbetsfredslagstiftningen, bör i fortsättningen skänkas tillbörligt beaktande.

Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet hemställt.

Det väckta spörsmålets behandling i vissa andra sammanhang.

Vid 1945 års riksdag framlades genom proposition nr 273 förslag till lag om semester. Detta lagförslag innebar, såvitt avsåge de beroende uppdragstagarna, ej någon utsträckning av tillämpningsområdet i förhållande till 1938 års semesterlag.

I propositionen förklarade *föredragande statsrådet* — efter att hava återgivit vad statsrådet Möller i den ovan omnämnda propositionen nr 88 anfört beträffande spörsmålet om utsträckning av semesterlagens tillämpningsområde till de beroende uppdragstagarna — att han helt anslöte sig till vad statsrådet Möller därutinnan anfört samt att han ansåge sig sakna anledning att ytterligare uppehålla sig vid spörsmålet.

Med anledning av propositionen väcktes en motion av intresse i förevarande sammanhang, nämligen motionen II: 584 av herr Johnsson i Stockholm m. fl. I motionen yrkades, att riksdagen måtte besluta att vid lagens tillämpning även den skulle anses såsom arbetstagare som, utan att anställningsförhållande förelåge, utförde arbete för annans räkning och därvid till denne intoge en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagers till arbetsgivaren.

Propositionen behandlades av andra lagutskottet, som i sitt överensamma avgivna utlåtande, nr 59, i ifrågavarande avseende hemställde, att motionen II: 584 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Till stöd för denna hemställan anförde utskottet följande:

Enligt motionärernas uppfattning bör således den utvidgning av arbetstagarbegreppet inom arbetsfredslagstiftningen, som riksdagen innevarande år beslutit, genomföras även för semesterlagens vidkommande. I utskottets utlåtande i berörda ärende (nr 27), vilket godkänts av riksdagen, framhöll utskottet, bland annat, att erfarenheterna rörande tillämpningen av ändringen i fråga om arbetsfredslagstiftningen borde avvaktas, innan åtgärder för motsvarande ändring av semesterlagen vidtoges. Utskottet finner ej skäl att nu föreslå riksdagen att frångå den sakliga ståndpunkt, som riksdagen för endast kort tid sedan intagit till denna fråga.

Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan.

Den av statsrådet Möller i propositionen nr 88 till 1945 års riksdag omnämnda utredningen av det frågekomplex, som innefattas i 17 kap. 4 § handelsbalken, utfördes av byggnadsborgenärsutredningen, vilken den 10 september 1946 avgav betänkande med förslag till lag om tryggnad av byggnadsarbetares lönefordran m. m. (SOU 1946: 62).

Byggnadsborgenärsutredningen föreslår en särskild lag om tryggnad av byggnadsarbetares lönefordran. I detta lagförslag stadgas, att om arbetstagare, i fall där annan än staten eller kommun är byggherre, utfört arbete å hus- eller vattenbyggnad, hörande till byggherrens fasta egendom, skall han för sin fordran å lön för arbetet äga rätt till betalning ur egendomen framför alla andra (1 §). Enligt förslaget skall såsom arbetstagare vid tillämpningen av lagen även anses den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren (3 §). För att arbetstagarens rätt enligt den föreslagna lagen skall bevaras fordras iakttagande av visst i förslaget närmare reglerat förfarande.

Ovannämnda lagförslag har föranlett framläggande även av förslag om viss ändring i 17 kap. 4 § handelsbalken. I den mån någon enligt den föreslagna lagen erhåller en panträtt för sin lönefordran, skall enligt byggnadsborgenärsutredningen samma fordran vid konkurs icke dessutom vara förenad med den förmånsrätt som stadgas i 17 kap. 4 § handelsbalken. Jämte det byggnadsborgenärsutredningen föreslår upptagande i 17 kap. 4 § handelsbalken av stadgande av sistnämnda innebörd, föreslår utredningen — bland annat till vinnande av större enkelhet — att de i lagrummet nu förekommande bestämmelserna om anställdas förmånsrätt för lönefordran utbytas mot ett stadgande av innehåll att förmånsrätt enligt lagrummet skall tillkomma arbetstagares avlöning, vilken ej stått inne längre än sex månader efter förfalldagen. I anslutning till den sålunda föreslagna omformuleringen av 17 kap. 4 § handelsbalken framhåller byggnadsborgenärsutredningen bland annat följande:

Genom den förordade omformuleringen avser utredningen icke någon ändring beträffande de personer, de grupper av anställda, som skola åtnjuta förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § handelsbalken. Utredningen har visserligen övervägt att jämväl i detta lagrum genomföra en utvidgning av arbetstagarebegreppet, motsvarande den som föreslås i 3 § av lagen om tryggnad av byggnadsarbetares lönefordran. Till stöd för en sådan utvidgning kunna otvivelaktigt vissa skäl anföras. Den konflikt, som alltid kan uppstå mellan fordringar med tyst generell förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § samt in-tecknade fordringar, gör att man icke utan vidare kan föreslå en sådan utvidgning på samma skäl som utredningen låtit vara avgörande i fråga om byggnadsarbetares lönefordran. Förslag av den angivna innebörden måste i stället vara grundade på särskild undersökning, som icke faller inom utredningens uppdrag. I vad mån genom rättstillämpningen det allmänna civilrättsliga arbetstagarebegreppet kan vid tolkningen av 17 kap. 4 § utvidgas under inflytande av utvecklingen på angränsande områden, är ett spörsmål till vilket utredningen icke fattat ståndpunkt. Att den nu föreslagna lagen om tryggnad av byggnadsarbetares lönefordran

samt 17 kap. 4 § komma att erhålla olika räckvidd, synes icke böra väcka betänkligheter. Den föreslagna lagen är av speciell karaktär och avser ett så avgränsat område att man i stort sett kan överblicka, vilka nya kategorier av yrkesidkare som kunna komma under den föreslagna utvidgningen. Under 17 kap. 4 § falla en mängd andra anställda och tolkningen av lagrummet måste därför i fortsättningen liksom hittills ske under beaktande jämväl av de särskilda synpunkter som hänföra sig till lagstiftningen om förmånsrätt.

Sedan infortrade utlåtanden över byggnadsborgenärsutredningens betänkande inkommit, är ärendet föremål för övervägande inom justitiedepartementet.

Yttrandena.

Av de hörda myndigheterna och sammanslutningarna avstyrka socialstyrelsen, arbetstidsutredningen, Svenska arbetsgivareföreningen och Stockholms handelskammare bifall till motionen. Tjänstemännens centralorganisation framhåller, att det icke för dess medlemsgruppers del för närvarande föreligger något egentligt behov av en utvidgning i lagstiftningen av arbetstagarbegreppet på sätt motionären föreslagit. Landsorganisationen gör icke något bestämt uttalande i till- eller avstyrkande riktning men framhåller de stora svårigheter, som äro förenade med en utvidgning av lagstiftningens tillämpningsområde av den av motionären angivna innebörden. Vid Landsorganisationens yttrande äro emellertid fogade uttalanden från vissa i organisationen ingående förbund, i vilka utvidgning av lagstiftningens tillämpningsområde i skilda hänseenden förordas. En remissinstans, Sveriges skogsägareförbund, uttalar sig tillstyrkande. Socialvårdskommittén inskränker sig till att lämna vissa upplysningar.

Beträffande frågan i vad mån uppdragstagare redan nu genom avtal tillagts förmåner som avses i motionen anför *socialstyrelsen*, att i åtskilliga fall kollektivavtal upprättats, innefattande avtalsbestämmelser som synas otvetydigt klargöra, att båda parterna avsett att betrakta uppdragstagarna såsom anställda. Socialstyrelsen fortsätter:

Så är förhållandet beträffande åtskilliga uppdragstagare inom försäkringsbranschen, exempelvis de s. k. fritidsombuden, vilka sedan länge genom kollektivavtal varit tillförsäkrade anställningskontrakt, olycksfallsersättning och semesterlön.

För restaurangmusiker gäller likaledes kollektivavtal, enligt vilket numera i motsats mot tidigare, såväl kapellmästaren som de enskilda medlemmarna i kapellet äro genom personliga kontrakt anställda hos restauranginnehavaren, vilken benämnes arbetsgivaren. Avtalet innefattar bestämmelser om förmåner vid sjukdomsfall. Semester utgår enligt lag.

Körare inom skogsbruket ha i rättspraxis enligt olycksfallsförsäkringslagen ansetts vara arbetstagare. Kollektivavtalen, exempelvis för Norrland och Dalarna, innehålla också kompletterande bestämmelser om olycksfall och sjukvård. Semesterrätten är icke särskilt nämnd i kollektivavtalet annat än i samband med frågan om avlöningens utbetalande. I avtalen för skogs-

bruket i södra Sverige finnes däremot uttrycklig bestämmelse om att semester skall utgå enligt lag, och är här den del av ackordsförtjänsten, som skall anses belöpa på köraren, 55 %. I denna landsdel utbetalas semesterlön endast i de fall, då hästägaren själv utför arbetet, alltså icke för av denne lejd arbetskraft.

För s. k. småentreprenörer vid transport-, väg- och röjningsarbeten gälla ävenledes i en del fall kollektivavtal. Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) har för dessa småbrukares räkning träffat några sådana avtal med industriföretag och en stad, enligt vilka det avtalade priset för arbetsprestationen uttryckligen inkluderar semesterlönen. I överenskommelser med ett par statliga verk rörande här ifrågavarande slag av arbeten talas uttryckligen om arbetstagare och hänvisas i fråga om sociala förmåner till de kollektivavtal, som gälla för egentliga arbetare vid vederbörande verk. Vid avtalsförhandlingar för kraftverksbyggen har arbetarparten yrkat, att även småentreprenörerna skulle omfattas av avtalen med dessas för typiska arbetstagare avpassade allmänna bestämmelser om bl. a. olycksfall, sjukvård och semester, men arbetsgivarparterna ha i regel hittills icke medgivit detta. För Krångede AB har dock bland de av avtalet omfattade yrkesgrupperna upptagits »kuskar», varjämte ersättning för häst och åkdon angivits till visst belopp per timme. Det före den 1 juni 1948 gällande avtalet för Indalsälvens och Faxälvens regleringsföreningar omfattade »kuskar, som anlitas av regleringsföreningarna och som själva utföra arbetet samt därvid icke anlita lejd arbetskraft»; även i detta avtal, som numera ersatts av ett nytt med i huvudsak inom de svenska väg- och vattenbyggarnas arbetsgivarförbund sedvanliga allmänna bestämmelserna, fanns en ännu kvarstående bestämmelse om viss ersättning per timme för häst och åkdon.

I detta sammanhang må erinras om att arbetsdomstolen genom utslag den 20 juni 1947 (nr 48) på grund av kollektivavtal tillerkänt semesterrätt åt arrendatorer, som med egna hästar utfört skogskörslor. Invändning att arrendatorerna icke voro arbetstagare utan självständiga arbetstagare underkändes, men semesterrätten ansågs dock gälla endast för arrendatorerna själva och icke för medhjälpare, som de anlitat.

Gällande riksavtal för bryggerinäringen omfattar även utkörarna, men deras fasta löner och provisioner samt deras åligganden fastställas genom lokala tilläggsavtal. Man torde ha anledning utgå från att parterna betrakta utkörarna såsom arbetstagare, omfattade av de allmänna bestämmelserna i riksavtalet bl. a. rörande sjukersättning och semesterrätt. Även riksavtalet för bagerinäringen omfattar utkörare. Det stipulerar sålunda, att procentutkörare skall vara garanterad den i avtalet för de olika platserna fastställda lönen för brödutkörare. Han skall vid sjukdoms- och olycksfall erhålla ersättning, beräknad efter genomsnittet för inkomsten de närmast liggande två veckorna. Vid semester erhåller procentutkörare ersättning, beräknad efter genomsnittsinkomsten för den tid av föregående kalenderår, varför semesterrätt enligt avtalet föreligger.

På handelns område föreligga vissa exempel på kollektivavtal för mellanhänder, vilka uteslutande uppbara provision. Ett typiskt sådant avtal är det som avser de hos Elektrolux svenska försäljnings AB anställda försäljarna. Genom de bestämmelser, som avtalet innefattar, bl. a. rörande semester och ersättning vid sjukdom, kan det icke råda någon tvekan om att försäljningarna äro att anse som arbetstagare.

Särskilt intresse knytes i förevarande sammanhang till det kollektivavtal, som träffats för Husqvarna depotbolags symaskinsagenter. För dessa, som tidigare tillhörde handelsombudens fackförbund och därvid fingo sin anställning som självständiga företagare prövad av arbetsdomstolen men nu-

mera äro organiserade i handelstjänstemannaförbundet, har sedan år 1946 gällt ett ursprungligen under medverkan av landshövding O. Eklblom i egenskap av opartisk förhandlingsordförande upprättat kollektivavtal. I detta fastslås inledningsvis, att »parterna äro ense om att ombuden äro självständiga företagare, dock att ombuden som regel äro att betrakta såsom beroende uppdragstagare i den s. k. arbetsfredslagstiftningen». Avtalet innefattar bestämmelser, som reglera de ekonomiska och företagsorganisatoriska förhållandena mellan parterna, delvis sammanförda i ett till avtalet fogat obligatoriskt formulär till personligt kontrakt. Men därutöver finnas bestämmelser om förbindelse för bolaget att bekosta och vidmakthålla kollektiv olycksfallsförsäkring för ombuden efter vissa närmare angivna grunder samt om rätt för ombud att för rekreation taga ledigt från agenturen, i möjligaste mån under månaderna juni—juli eller i samband med julhelgen, varvid bolaget årligen såsom rekreatjonsbidrag utgiver en bonus med 4 % på den sammanlagda försäljnings- och inkassoprovisionen under de närmast föregående tolv månaderna. Bolagen äro anslutna till handelns arbetsgivareorganisation.

En annan organisation, vars medlemmars rättsliga ställning på sin tid prövats av arbetsdomstolen, är bensindistributörers riksförbund eller, såsom den numera efter omorganisation kallas, Sveriges bensinhandlares riksförbund. Denna organisation har efter centralt förda förhandlingar med de olika bolagen hösten 1946 träffat likalydande kollektiva avtal med dessa, vilka avtal med därtill hörande protokoll dock i huvudsak endast innefatta företagsorganisatoriska, ekonomiska och liknande bestämmelser men inga bestämmelser om sociala förmåner. För närvarande pågå centralt förda förhandlingar om förlängning av dessa avtal. Det finnes anledning antaga, att ifrågavarande kår av yrkesutövare numera icke skulle vilja övergiva sin nuvarande position av fria företagare med inkomst helt efter provision i utbyte mot den mera bundna ställningen såsom arbetstagare.

Vad slutligen beträffar handelsresandekåren må först nämnas, att de mycket omfattande kollektivavtal, som Sveriges industritjänstemannaförbund träffat med olika arbetsgivarorganisationer, som regel också omfatta till vederbörande industriföretags försäljningsorganisation knutna handelsresande, i den mån dessa äro medlemmar av industritjänstemannaförbundet. Hur förhållandena i praktiken gestalta sig beträffande tillämpningen för provisionsresandenas del av avtalens bestämmelser om sociala förmåner är svårt att säga. Det synes emellertid som om i de fall, då arbetstagarförbundet haft anledning att biträda sina medlemmar av denna kategori, frågan närmast rört preciserandet av det belopp av provisionsinkomsten, vilket skäligen skall såsom ersättning för särskilda kostnader frånräknas vid bedömandet av semesterlönen.

Föreningen Sveriges aktiva handelsresande har efter långvariga förhandlingar våren 1948 träffat en uppgörelse med svenska arbetsgivarföreningen om en vägledning vid uppgörande av anställningskontrakt för representanter. Denna »vägledning», som försetts med en kommentar från vardera sidan, innefattar i själva verket ett normalkontrakt, som blivit från huvudorganisationerna rekommenderat. Enligt detsamma förutsattes särskilda kontraktsbestämmelser om semester rätt och sjukförmåner.

Socialstyrelsen finner av det anförda framgå, att 1945 års lagändringar i arbetsfredslagstiftningen berett vissa möjligheter för de beroende uppdragstagarna och deras organisationer att hävda sig.

Arbetstidsutredningen framhåller, att det åtminstone för vissa grupper

varom nu är fråga lyckats att på förhandlingsvägen få semesterfrågorna lösta.

I de av *förbund, anslutna till Landsorganisationen*, gjorda uttalandena, som bifogats Landsorganisationens yttrande, lämnas vissa uppgifter om i vad mån uppdragstagare genom avtal tillerkänts förmåner som avses i motionen. Uppgifter i sådant hänseende lämnas beträffande uppdragstagare inom försäkringsbranschen, till Svenska handelsarbetarförbundet anslutna handelsagenter, vilka dock äro få, kapellmästare, musiker och teateranställda, s. k. små-åkare samt huggare, körare och kolare inom skogsbruket. Uttalandena giva vid handen, att i stor utsträckning dessa gruppers arbetsvillkor äro reglerade genom kollektivavtal. I betydande utsträckning åtnjuta de rätt till semester eller semesterersättning samt rätt till olycksfallsersättning. Vissa av dem som tillhöra dessa grupper åtnjuta dock ej dessa förmåner och i förbundens uttalanden hemställes därför om utsträckning av ifrågavarande lagstiftnings tillämpningsområde såvitt avser dessa uppdragstagare.

Tjänstemännens centralorganisation framhåller, att rättspraxis efter 1945 inneburit en viss utvidgning av arbetstagarbegreppet på så sätt att vissa kategorier av yrkesutövare, som tidigare varit att räkna som beroende uppdragstagare, numera hänföras till arbetstagare. Organisationen fortsätter:

Beträffande TCO-organisationernas erfarenheter från förhandlingsarbetet för ifrågavarande grupper vill TCO anföra, att sådana beroende uppdragstagare i viss utsträckning äro medlemmar i organisationen. Även om vissa av exempelvis handelsresande och handelsagenter enligt nuvarande rättspraxis skulle kunna betraktas som arbetstagare enligt semesterlagen, torde en del medlemmar vid en rättslig prövning komma att hänföras till kategorin beroende uppdragstagare. I regel ställes emellertid denna fråga icke på sin spets. Arbetsgivarna ha i tveksamma fall efter förhandlingar gått med på att tillämpa samma bestämmelser för gränsfallen som för de klara arbetstagarna.

Från industritjänstemännens område vill TCO framhålla, att i enskilda fall svårigheter förelegat att få semesterlagen tillämpad på försäljare, som helt eller delvis äro avlönade med provision. Rättegångar ha i ett flertal fall måst igångsättas. I andra fall ha efter ingående förhandlingar kunnat träffas kollektiva uppgörelser om tillämpning av semesterlagens semesterlönebestämmelse för provisionsavlönade försäljare.

Vidare kan anföras, att i ett par fall invändningar gjorts från konkursförvaltare vid bevakning av fordran i konkurs om att vederbörande icke vore arbetstagare och på grund därav icke förmånsberättigad enligt 17:4 HB. Uppgörelse har dock kunnat träffas i dessa fall.

Beträffande olycksfallsförsäkringslagen har TCO i berörda hänseende icke haft någon större erfarenhet, men synes rättstillämpningen även på detta område ha inneburit en utvidgning av tidigare gällande arbetstagarbegrepp.

Med hänsyn till vad här ovan anförts synes det TCO icke för dess medlemsgruppers del f. n. föreligga något egentligt behov av en utvidgning i lagstiftningen av arbetstagarbegreppet på sätt motionären föreslagit. TCO vill anföra, att ändringen i förenings- och förhandlingsrättslagen samt kollektivavtalslagen och därtill hörande lagar för ifrågavarande grupper inne-

burit en värdefull tillgång, då man därigenom fått ett medinflytande över anställningsvillkorens reglering och möjlighet att sluta kollektiva uppgörelser för dessa grupper. I den mån ifrågavarande grupper varit anslutna till TCO:s organisationer, ha förbunden sökt verka för att dessa i viss utsträckning skola erhålla samma förmåner som de egentliga arbetstagarna.

Svenska arbetsgivarföreningen framhåller härutinnan, att förmåner enligt semesterlagen, 17 kap. 4 § handelsbalken och olycksfallsförsäkringslagen icke inom föreningens verksamhetsområde genom överenskommelser tillerkänts personer, som eljest icke beröras av ifrågavarande lagstiftning. Av intresse i detta sammanhang torde emellertid vara vissa kollektivavtalsenliga överenskommelser inom skogsbrukets område samt mellan fastighetsägare och portvakter.

Sveriges skogsägareförbund uppger, att uppdragstagare av det slag, som i motionen avses, vilka sålunda formellt skulle i viss mån framstå som egna företagare men vilka i realiteten vore att anse som arbetare åt arbetsgivaren, numera förekomma i relativt ringa omfattning inom skogsbruket. Förr kunde till denna kategori i det norrländska skogsbruket samt i Dalarna hänföras de s. k. körarna, vilka åt arbetsgivaren tidigare åtog sig både huggning och körning på ackord av de utstämlade träden samt för dessa arbetens utförande självständigt anställde och avlönade sina medhjälpare, huvudsakligen huggare. Denna anställningsform är nu praktiskt taget helt övergiven. Enligt de kollektivavtal, som under en följd av år träffats rörande skogsavverkningarna i Norrland och Dalarna, är huggnings- och körningsarbetet numera helt skilt. Såväl huggare som körare antagas var för sig och avlönas likaledes var för sig direkt av arbetsgivaren.

Förbundet uttalar vidare, att det i motionen framförda problemet för skogsbrukets vidkommande icke är aktuellt för personer, som själva utföra eller delta i skogsarbetet.

I vissa yttranden beröres frågan om den oklarhet beträffande arbetstagarbegreppet som föreligger och den inverkan därpå som de av motionären önskade lagändringarna skulle medföra.

Svenska arbetsgivarföreningen anför därutinnan följande:

Det skall icke förnekas, att det råder oklarhet rörande arbetstagarbegreppets innebörd i olika fall. Denna oklarhet beror emellertid främst på att begreppet icke är entydigt bestämt i lag. Detta är ett förhållande, som icke torde kunna ändras annat än i samband med en allmän lagstiftning om arbetsavtal. Trots att klarhet sålunda ej råder, kan man likväl säga, att det genom myndigheternas praxis uppnåtts en värdefull stadga. Föreningen hysar icke någon tvekan om, att ett genomförande av de åtgärder motionären avser, skulle medföra en avsevärd försämring, då det gäller klarheten på detta rättsområde. Att vid tillämpningen av nu ifrågavarande lagar avgöra, när en person, som utan att anställningsförhållande föreligger utför arbete för annans räkning, till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetstagares till arbetsgivaren, skulle komma att möta utomordentligt stora svårigheter. Man måste beakta, att det här gäller ett

område, som centralt griper in i de enskilda parternas rättsförhållande. En obestämd krets av personer skulle föras in under lagarnas tillämpningsområden eller i allt fall anse sig falla under dess områden. Någon bestämd gräns skulle icke kunna dragas.

Arbetsgivareföreningen framhåller vidare, att oklarheten skulle ytterligare öka genom att tvistigheterna i skilda fall skulle komma att avgöras av olika myndigheter. Riskerna vore avsevärda för att praxis bleve oenhetlig.

Även *Landsorganisationen* berör spørgsmålet och framhåller, att avsaknaden av en enhetlig legal bestämning av arbetstagarbegreppet medfört en betänklilig oreda i fråga om avgränsningen av tillämpningsområdet för arbetslagstiftningen.

Socialstyrelsen åberopar de växlande förhållanden, som råda på olika arbetsområden, där beroende uppdragstagare äro verksamma, samt fortsätter:

Ej minst på grund härav framstår det som utomordentligt svårt att i lag bestämma de ytterligare grupper yrkesutövare, som den sociala skyddslagstiftningen, på sätt i motionen ifrågasatts, skulle komma att omfatta. Då tillämpningsområdet för arbetsfredslagstiftningen år 1945 vidgades, ernådades icke någon klar definition av de ytterligare grupper yrkesutövare, som åsyftades, utan överläts åt rättspraxis att närmare bestämma detta. På nämnda lagstiftningsområde torde emellertid en klar och entydig legal definition ej vara fullt så nödvändig som på den sociala skyddslagstiftningens, där det gäller att tillförbinda ett stort antal enskilda uppdragsgivare att fullgöra vissa prestationer, särskilt utgivandet av semesterlön i förhållandet till en individuell motpart.

Efter att ha omnämnt det s. k. ramavtalet för skogsbruket i Norrland och Dalarna och ha framhållit, att det icke kan bli fråga om att utsträcka semesterlagens giltighetsområde till att avse även sådan personal som ur olika synpunkter klart är att betrakta såsom självständiga företagare, fortsätter *Sveriges skogsägareförbund*:

Det är sålunda uppenbart, att en hemmansägare, som slutit ett drivningskontrakt med en virkesägare, men själv icke deltagar i eller någonsin förutsatts skola deltaga i drivningsarbetet utan låter detta utföras av hos honom anställt folk, icke äger rätt till semester på virkesägarens bekostnad.

Förbundet vill i detta sammanhang emellertid uttala, att olycksfallsförsäkringslagen under hela sin giltighetstid och sålunda redan på den tiden, då körarna ännu anställde sina medhjälpare självständigt och alltså i viss mån framstodo som entreprenörer, av försäkringsorganet och försäkringsrådet tillämpats på det sätt, att dessa uppdragstagare, i den mån de voro jordbrukare, ansågos som anställda hos arbetsgivaren.

Beträffande skogskolningsarbetet faller även detta in under det ovan nämnda ramavtalet. I den mån sådant arbete anordnas på sätt liknande det, som ramavtalet förutsätter beträffande skogsavverkning, måste arbetstagarbegreppet bedömas på samma vis. Annorlunda ställer det sig dock, om ett s. k. entreprenörsförhållande föreligger beträffande ifrågavarande arbete. Härvid kan inträffa, att entreprenören är att betrakta som självständig företagare och följaktligen de av honom anlitade medhjälparna måste vara att anse som anställda hos honom.

Som en följd av de under senaste decennierna alltmer ökade lastbilskörningarna av skogsprodukter har antalet lastbilsägare (-åkare) och deras medhjälpare (lastkarlarna) tilltagit i det svenska skogsbruket. Lastbilskörarna äro emellertid att betrakta som entreprenörer och sålunda självständiga företagare med varierande körningsuppdrag av olika slag. Enligt förbundets mening är emellertid denna kategori icke uppdragstagare av det slag, som i motionen avses.

Förbundet vill även framhålla, att, synnerligast för södra Sveriges vidkommande, fall kunna inträffa, då det uppenbarligen skulle leda till orimliga konsekvenser att låta envar, som åtager sig skogsarbete åt annan, framstå som anställd arbetare hos denne och därför komma i åtnjutande av semesterlagens förmåner. Om en godsägare, lantbrukare eller direktör för lastbilsföretag, vilken har hos sig fast anställda arbetare med löneförmåner enligt kollektivavtal och semesterrätt, låter sina arbetare utföra skogskörningar av olika slag åt en skogsägare, kan det icke vara rimligt att godsägaren-lantbrukaren-lastbilsdirektören skall erhålla rätt till semesterförmåner från arbetsgivaren. Förbundet har velat framhålla detta för att visa, att det är en mycket vanskelig bedömningsfråga att avgöra, var gränsen går mellan beroende uppdragstagare och självständiga företagare.

Under återopande av det i yttrandet anförda tillstyrker förbundet att åtgärder vidtagas i enlighet med motionens syfte.

I yttrandena beröras närmare de tre rättsområden, som i motionen särskilt framhållits, nämligen semesterrätten, rätten till olycksfallsersättning och förmånsrätten i konkurs.

Vad först angår semesterlagen framhåller *arbetstidsutredningen*, att en utsträckning av semesterlagen att omfatta de beroende uppdragstagarna skulle innebära ökade ekonomiska förpliktelser för uppdragsgivarna, vilket med all sannolikhet skulle förorsaka ett betydande antal tvister. De mycket skiftande förhållandena skulle medföra, att betydelsen av varje domstolsavgörande ur prejudikatsynpunkt torde bli förhållandevis begränsad. Utredningen fortsätter:

Ehuru vad här anförts givetvis icke är något avgörande skäl mot den föreslagna utvidgningen av semesterlagen är det dock en omständighet, som måste hållas i minnet vid bedömning av förevarande spörsmål. Härvid bör hänsyn jämväl tagas till att tvister rörande rätten till semester slitas icke enbart av arbetsdomstolen utan även av de allmänna domstolarna.

Efter att hava erinrat om det vid ifrågavarande spörsmåls behandling 1945 gjorda uttalandet att man borde avvakta huruvida man på förhandlingsvägen kunde lösa de beroende uppdragstagarnas semesterproblem på ett tillfredsställande sätt samt om uttalandena i motionen av innebörd att så visat sig icke vara fallet anför *arbetstidsutredningen* vidare:

Vad senast framhållits talar visserligen för att frågan om en laglig reglering av de beroende uppdragstagarnas semesterförhållanden göres till föremål för en ny undersökning. Med hänsyn till de skiftande arbetsförhållandena på detta område torde det emellertid icke kunna undvikas, att en dylik utredning måste bli tidsödande. Vidare torde böra beaktas, att även om man efter en undersökning skulle komma till resultatet, att anledning föreläge för en utvidgning av semesterlagens tillämpningsområde, det måste

bli fråga om en ny gränsdragning, som med sannolikhet skulle skapa nya problem av liknande karaktär som nu rådande; det skulle med andra ord även i fortsättningen komma att finnas grupper förvärvsarbetare som enligt sin egen uppfattning borde vara att hänföra till lagens tillämpningsområde men som lagstiftarna av olika anledningar ansett motiverat att utesluta.

Det sagda innebär dock icke något avgörande skäl mot en utredning av förevarande spörsmål. Då arbetstidsutredningen för sin del ställer sig tveksam inför de i motionen påyrkade åtgärderna — vilka i första hand torde avse en sådan utredning som nyss nämnts — är det främst från andra utgångspunkter än de, som berörts i det föregående.

Därest semesterlagens tillämpningsområde skulle utvidgas till att omfatta även de beroende uppdragstagarna, komme dessa att bli likställda med de i lagens 4 § angivna s. k. okontrollerade arbetstagarna. De komma sålunda icke att bli berättigade till semester utan endast till semesterlön enligt bestämmelserna i 17 §. Avsikten med motionen synes med hänsyn härtill vara, att detta tillägg till tidigare avtalade ersättningsförmåner skulle sätta dem i stånd att årligen göra ett välbehövt avbrott i arbetet. Utredningen vill emellertid ifrågasätta, om detta syfte verkligen skulle uppnås med den föreslagna ändringen i lagstiftningen.

De beroende uppdragstagarna torde i regel erhålla ersättning i form av provision å försålda varor, genom en engångsersättning för arbetet i dess helhet eller dylikt. Det har enligt vad utredningen erfarit blivit en vanlig företeelse, att — i de fall då en beroende uppdragstagare kunnat tillförsäkra sig rätt till viss särskild ersättning för semester — storleken av denna inräknats i den sammanlagda ersättningen för uppdragstagarens arbete. Vad man vid överenskommelsens avslutande diskuterat, har sålunda varit de totala ersättningarnas storlek, icke ersättningen för det egentliga arbetet. Något hinder för ett dylikt förfaringsätt vid semesterlagens utsträckande till förevarande grupp finnes icke. Anledning finnes tvärtom att tro att ett dylikt förfaringsätt skulle bli en vanlig företeelse.

Med hänsyn till det anförda vill det synas som om de beroende uppdragstagarna i varje fall i regel skulle ha föga att vinna genom den föreslagna reformen. Möjligen skulle under en övergångstid en del kunna erhålla vissa höjda ersättningar men dessa skulle sannolikt försvinna, då gällande överenskommelser uppsagts och blivit ersatta av nya.

Till slut framhåller arbetstidsutredningen, att uppdragstagarnas ersättningar även innefatta gottgörelse för särskilda kostnader, att sådan gottgörelse icke skall inräknas i den årslön, på vilken semesterlönen skall beräknas, samt att till följd härav mången gång skulle komma att uppstå avsevärda svårigheter att bestämma semesterlönens storlek.

Svenska arbetsgivareföreningen framhåller, att de ekonomiska konsekvenserna av en utsträckning av tillämpningsområdet för semesterlagen till de beroende uppdragstagarna skulle bli särskilt betungande för vissa företagare samt att utsträckningen för uppdragstagarna endast skulle innebära en ekonomisk förmån.

Sistnämnda synpunkt åberopas även av *Landsorganisationen*, som därjämte med hänsyn till de uppenbara svårigheter, som föreligga för en avgränsning av de beroende uppdragstagarna från uppdragstagarna i övrigt, ifrågasätter om det över huvud är tekniskt möjligt att genomföra en legal utvidgning av semesterrätten för den beroende gruppen.

Tjänstemännens centralorganisation anser, att det för vissa av ifrågavarande beroende uppdragstagare icke kan anses påkallat att kräva semesterlön, då detta skulle återverka på vederbörandes avlöningsförmåner, som i regel äro reglerade genom personliga kontrakt. Någon rätt till semester i egentlig mening kan i detta fall i regel icke förekomma, då dessa yrkesutövare måste anses utföra okontrollerbart arbete.

Stockholms handelskammare anser de skäl som 1945 åberopades mot den då diskuterade utvidgningen av semesterlagens tillämpningsområde beträffande ifrågavarande grupper fortfarande vara bärande.

Beträffande olycksfallsförsäkringslagen anför *socialvårds-kommittén* följande:

I samband med den inom socialvårdskommittén pågående allmänna översynen av olycksfallsförsäkringslagen har kommittén att fullgöra ett flertal särskilda utredningsuppdrag angående utvidgning av försäkringen till kategorier, som nu stå utanför densamma. Vid den allmänna sjukförsäkringens ikraftträdande komma dessa kategorier — självständiga yrkesutövare, s. k. hemarbetare, arbetsgivares hemmavarande barn, m. fl. — att erhålla rätt till sjukhjälp även vid olycksfall under yrkesarbete utan att de behöva erlagga några särskilda avgifter härför. Vid sina preliminära överväganden av frågan om olycksfallsförsäkring för dylika grupper har kommittén funnit det böra undersökas, om sjukförsäkringen för dem lämpligen kan utbyggas med ett kompletterande försäkringsskydd för invaliditet och dödsfall. För administrationen av en sådan kompletterade försäkring, i vad avser premieuppbörd m. m., kunna eventuellt den allmänna sjukförsäkringens organ med fördel tagas i anspråk. Vissa kostnads- och avgiftsberäkningar beträffande en dylik försäkring väntas bli slutförda inom den närmaste tiden.

De olika spörsmålen angående utvidgning av den nuvarande obligatoriska olycksfallsförsäkringen har kommittén ansett icke böra upptagas till bedömande innan ståndpunkt kan tagas till ovannämnda fråga angående en till sjukförsäkringen anknuten olycksfallsförsäkring, som eventuellt kan göras öppen för alla.

Svenska arbetsgivareföreningen framhåller, att den i motionen åsyftade ändringen skulle innebära en brytning mot den grundprincip i olycksfallsförsäkringslagen som ligger däri att såsom arbetare ej anses den som utför arbetet i sitt hem eller å arbetsställe, som av honom bestämmes.

Försäkringsskyddet enligt olycksfallsförsäkringslagen har, framhåller *Landsorganisationen*, utsträckts att omfatta även vissa grupper uppdragstagare. De principer efter vilka detta skett äro oklara och det skulle självfallet vara av värde om de kunde ges en bättre precisering. Uppgiften bör ankomma på socialvårdskommittén.

Stockholms handelskammare finner det knappast lämpligt att riksdagen nu fattar ställning till frågan om utvidgning av olycksfallsförsäkringslagens tillämpningsområde och därigenom föregriper det ståndpunktstagande, till vilket socialvårdskommittén efter erforderlig allsidig utredning kan komma fram.

I fråga om den uti motionen ifrågasatta utvidgningen av tillämpningsområdet för 17 kap. 4 § handelsbalken påtala *Svenska arbetsgi-*

vareföreningen och Stockholms handelskammare de betänkligheter en dylik utvidgning måste möta med hänsyn till fastighetskrediten.

Landsorganisationen framhåller, att den ifrågasatta utvidgningen från flera synpunkter vore svårbedömlig. Framför allt torde det vara svårt att andra hållbara skäl för att i förmånsrättshänseende göra åtskillnad mellan beroende och icke beroende uppdragstagare.

Tjänstemännens centralorganisation förklarar sig vara tveksam, om icke en utvidgning vore önskvärd, ehuru organisationen är medveten om de svårigheter, som måste uppstå vid införande av en dylik bestämmelse.

Utskottet.

Såsom motionären framhållit har arbetstagarbegreppet ej samma innebörd i de skilda till arbetsrätten hörande lagarna och lagstadgandena. Sålunda anknyta semesterlagen och 17 kap. 4 § handelsbalken nära till det på allmänna civilrättsliga principer grundade arbetstagarbegreppet, medan vid tillämpningen av andra lagar, exempelvis olycksfallsförsäkringslagen, såsom arbetare räknas även åtskilliga yrkesidkare, vilka enligt strikt civilrättsliga grundsatser närmast skulle vara att anse såsom företagare. De lagar slutligen, som bruka sammanfattas under den gemensamma beteckningen arbetsfredslagstiftningen, äga efter lagändringar 1945 tillämpning även å den som, utan att anställningsförhållande föreligger, utför arbete för annans räkning och därvid till denne intager en beroende ställning av väsentligen samma art som en arbetares till arbetsgivaren, d. v. s. å dem som pläga kallas beroende uppdragstagare.

Att den skillnad beträffande arbetstagarbegreppet, som sålunda föreligger de olika lagstiftningsområdena emellan, är ägnad att skapa bristande klarhet och reda och att därigenom kan vållas olägenheter är uppenbart. I den av socialstyrelsen verkställda utredning, som föregick lagändringarna år 1945 inom arbetsfredslagstiftningen, ägnades uppmärksamhet åt frågan. Styrelsen fann emellertid, att det med hänsyn till de olika lagarnas skilda syften icke torde låta sig generellt bedöma, huruvida bärande skäl finnes att utsträcka den socialpolitiska lagstiftningens tillämpning till att avse jämväl de beroende uppdragstagarna. Enligt styrelsen syntes man vara nödsakad att pröva varje särskild lag för sig. Utskottet delar helt den uppfattning, åt vilken styrelsen sålunda givit uttryck, och utskottet finner därför att det icke kan ifrågakomma att, såsom i förevarande motion yrkats, till generellt övervägande upptaga frågan om utsträckning av tillämpningsområdet för ifrågavarande lagstiftning.

I motionen framhålles, att utvidgning av tillämpningsområdet är särskilt angelägen i fråga om olycksfallsförsäkringslagen, semesterlagen och 17 kap. 4 § handelsbalken.

Vad först angår olycksfallsförsäkringslagen så är densamma för närvarande föremål för en allmän översyn inom socialvårdskommittén. Det torde

kunna förväntas, att de synpunkter, som åberopats till stöd för det i motionen framställda yrkandet, såvitt det avser olycksfallsförsäkringslagen, komma att av socialvårdskommittén upptagas till skärskådande. Att riksdagen nu skulle — utan att avvakta resultatet av socialvårdskommitténs överväganden — fatta ståndpunkt till frågan om en utsträckning av olycksfallsförsäkringslagens tillämpningsområde kan enligt utskottets mening icke vara lämpligt.

I samband med ovannämnda 1945 genomförda ändringar i arbetsfredslagstiftningen var i anledning av väckt motion även frågan om att utsträcka semesterlagens tillämpningsområde till att avse de beroende uppdragstagarna föremål för riksdagens prövning. Riksdagen beslöt på hemställan av andra lagutskottet att motionen ej skulle föranleda någon riksdagens åtgärd. Till stöd för sin hemställan anförde utskottet, att det givetvis ur social synpunkt vore önskvärt, att jämväl de beroende uppdragstagarna erhöle rätt till semester, men att det icke vore tillrådligt att för det dåvarande taga slutlig ståndpunkt till frågan. Gränsdragningen mellan de beroende uppdragstagarna och de självständiga företagen vore, framhöll utskottet vidare, flytande och måste i väsentlig mån bliva beroende av en skälighetsprövning; ovissheten om tolkningen av begreppet beroende uppdragstagare komme lätt att föranleda tvistigheter. Vidare kunde skälighetsprövningen leda till en oenhetlig rättstillämpning, särskilt som mål angående tillämpningen av semesterlagen handlades av såväl de allmänna domstolarna som arbetsdomstolen. Utskottet fann därför, att erfarenheterna av de föreslagna ändringarna i arbetsfredslagstiftningen borde avvaktas, innan åtgärder för lagändring i motionens syfte vidtoges.

Av de i förevarande ärende avgivna yttrandena måste anses framgå, att efter 1945 betydande grupper av de beroende uppdragstagarna avtalsvägen blivit tillförsäkrade bland annat rätt till semester. Det synes som om dessa framgångar för de beroende uppdragstagarna möjliggjorts eller i varje fall underlättats genom de 1945 genomförda ändringarna i arbetsfredslagstiftningen. Då sålunda de sista årens erfarenhet är att beroende uppdragstagare ej sällan genom avtal, ingångna efter mellan vederbörande organisationer förda förhandlingar, kunna tillförsäkras rätt till semester och då de skäl, utskottet 1945 fann tala emot en genom lagstiftning genomförd utsträckning av semesterlagens tillämpningsområde i ifrågavarande hänseende, fortfarande äga full giltighet, kan utskottet ej för närvarande förorda en utredning med syfte att ernå en lagändring, innebärande en dylik utsträckning av semesterlagens tillämpningsområde. Skulle det emellertid efter ytterligare erfarenhet visa sig, att vissa grupper av de beroende uppdragstagarna icke lyckas att förhandlingsvägen komma i åtnjutande av rätt till semester, torde frågan om ändring av semesterlagen på nytt böra upptagas till prövning. Utskottet får i detta sammanhang erinra om att utskottet i sitt ovannämnda 1945 avgivna utlåtande tillika uttalat, att utskottet förutsatte att Kungl. Maj:t ägnade fortsatt uppmärksamhet åt förevarande spörsmål och, i den mån omständigheterna gäve anledning därtill,

loge under förnyad omprövning, huruvida ändring i semesterlagen i den riktning, som antyddes i den då behandlade motionen, borde komma till stånd.

Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår har förslag framlagts om viss ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken. I samband med förslaget har det i motionen framförda önskemålet i fråga om detta lagrum berörts utan att dock bliva föremål för närmare prövning. Förslaget till ändring av 17 kap. 4 § handelsbalken är för närvarande föremål för övervägande inom justitiedepartementet och Kungl. Maj:ts uppmärksamhet har sålunda fästs på ifrågavarande spörsmål. Utskottet finner därför skäl icke föreligga för riksdagen att i förevarande fråga göra någon framställning till Kungl. Maj:t, särskilt som enligt utskottets mening de skäl, som med hänsyn till fastighetskrediten måste åberopas till stöd för en lagändring, varigenom utvidgning sker av en tyst förmånsrätt, skola äga synnerlig styrka.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 april 1949.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Forslund*, Hallagård*, Sten, Nils Elowsson, Uhlén, Eskilsson och Sunne;

från andra kammaren: herrar Hellbacken*, Jacobsson i Igelsbo, Holm, fru Johansson i Norrköping*, herrar Stjärne, Andersson i Alfredshem, Kyling* och Carlsson i Bakeröd.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.